

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

1. Παρουσίαση του τόμου Οι δύο όψεις της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς (Πρακτικά της Μουσικολογικής Συνάξεως εις μνήμην Σπυριδωνος Περιστέρη) την Πέμπτη 19 Ιουνίου 2003, ώρα 17.00, στο Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών (Ανατολική Αίθουσα).

Το βιβλίο παρουσίασαν ο σεβασμώτατος Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ιωάννης Ζηζιούλας, ακαδημαϊκός, ο υπουργός Εσωτερικών κ. Κώστας Σκανδαλίδης και ο εθνομουσικολόγος κ. Λάμπρος Λιάβας, αναπλ. καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Προσφώνησαν οι ακαδημαϊκοί κ.κ. Κ. Δρακάτος και Πάνος Λιγομενίδης και οι μαθητές του Σπυρ. Περιστέρη έψαλαν βυζαντινούς ύμνους. Τέλος προβλήθηκε η ταινία μικρού μήκους από τη σειρά «Μονόγραμμα» (Σπ. Περιστέρης) των Γιώργου και Ηρώς Σγουράκη.

Ο τόμος, ο οποίος αρχίζει με μήνυμα του μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστοδούλου, παρουσιάζει τις ανακοινώσεις που έγιναν στο συνέδριο «Μουσικολογική Συνάξις εις μνήμην Σπυριδωνος Περιστέρη» και αποτελεί προσφορά στους φιλόμους θυμαστές του έργου του Σπύρου Περιστέρη και, προ πάντων, στους νεώτερους μουσικούς και μουσικολόγους που εμπνέονται από αυτό. Περιλαμβάνει: Παρουσίαση του ιστορικού της Εθνικής Μουσικής Συλλογής στο πλαίσιο της ανάπτυξης του Λαογραφικού Αρχείου από τη διευθύντρια του Κέντρου κ. Αικατερίνη Πολυμέρου - Καμηλάκη, σύντομη βιογραφία του Σπ. Περιστέρη, γραμμένη από τον συντοπίτη του κ. Φίλιππο Αθ. Οικονόμου, χαιρετισμούς και ομιλίες συνεργατών του Σπ. Περιστέρη. Ακολουθεί η κεντρική ομιλία, που φέρει και τον γενικό τίτλο του συμποσίου: *Βυζαντινή μουσική – δημοτικό τραγούδι: Οι δύο όψεις της ελληνικής μουσικής κληρονομιάς*. Συντάκτης της δεν θα μπορούσε να είναι άλλος από τον καθηγητή κ. Γεώργιο Αμαργιανάκη, που αφενός μεν έχει ασχοληθεί επιστημονικά και με τις δύο αυτές όψεις της μουσικής παράδοσης, αφετέρου δε υπήρξε διάδοχος του Περιστέρη στο Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.

Ο τόμος είναι αφιερωμένος κυρίως στις μουσικολογικές ανακοινώσεις, με ανακείμενο τη βυζαντινή μουσική (Chr. Troelsgård, I. Παπαθανασίου, Α. Χαλδαιάκης, I. Αρβανίτης), τη βυζαντινή μουσική και το δημοτικό τραγούδι συνδυαστικά (G. Wolfram, Ε. Μακρής) και το δημοτικό τραγούδι (Μ. Δραγούμης, Γ.

Χατζηθεοδώρου, Π. Σκούρης, Μ. Ανδρουλάκη, Α.-Μ. Γιαννακοδήμου) και καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα ερευνητικών ενδιαφερόντων στα πλαίσια πάντα της γενικότερης θεματικής του. Το Κέντρο Λαογραφίας παραδίδοντας στο κοινό τον παρόντα τόμο θεωρεί ότι ανοίγει επίσημα μια συζήτηση για τις δύο όψεις που συγκροτούν την ενιαία μουσική μας κληρονομιά.

Χαιρετισμοί

**Του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών, Ακαδημαϊκού
κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΣΚΑΛΚΕΑ**

Τα τελευταία χρόνια παρακαλουθώ την προσπάθεια που το Κέντρο Λαογραφίας καταβάλλει για την αξιοποίηση των θησαυρών του Αρχείου του με τα προγράμματα μηχανοργάνωσης και την αναβάθμιση των λειτουργιών του με την μεταστέγασή του στο νεοκλασικό κτήριο της οδού Ηπίτου, τα συνέδρια, τις εκδηλώσεις, τις εκδόσεις. Όλα αυτά σε μια εποχή που γενικότερα οι επιστήμες του ανθρώπου υποβαθμίζονται και πολύ περισσότερο οι επιστήμες που υπογραμμίζουν τις εθνικές ιδιαιτερότητες, όπως η Λαογραφία.

Ως πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών για το έτος 2002 αισθάνομαι ιδιαίτερη ικανοποίηση να προωθώ αιτήματα της Διευθύνσεως του Κέντρου (Εφορευτική Επιτροπή, Διευθύντρια) για δραστηριότητες του, όταν παράλληλα προς την έρευνα προβάλλουν θέματα τόσο σημαντικά, όπως είναι η εθνική μουσική μας κληρονομιά, με την οποία καταπαάνεται το βιβλίο που θα παρουσιάσουν σήμερα οι εκλεκτοί ομιλητές.

Με την ευκαιρία της παρουσίας του κ. υπουργού Εσωτερικών θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες του Ιδρύματος για το ενδιαφέρον του για το Μουσικό Αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας, θεμέλιος λίθος του οποίου υπήρξε η εργασία του αειμνήστου Σπυρίδωνος Περιστέρη.

Η ολοκλήρωση της στέγης του Κέντρου με την έκθεση των ανακαμμένων του και την αξιοποίηση των συλλογών του θα δώσει στην Πολιτεία ένα σύγχρονο Κέντρο Έρευνας του λαϊκού μας πολιτισμού, που τόσο έχουμε ανάγκη σήμερα μέσα στον ομογενοποιημένο κόσμο μας.

Του Προέδρου της Εφορευτικής Επιτροπής του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημαϊκού κ. ΚΩΝ. ΔΡΑΚΑΤΟΥ

Σεβασμιώτατε,

Κύριε Πρόεδρε της Ακαδημίας Αθηνών,

Πανοσιολογιώτατε εκπρόσωπε του μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος,

Κύριε Υπουργέ,
Κύριοι Ακαδημαϊκοί,
Κυρίες και κύριοι,

Ο αείμνηστος Σπυρίδων Περιστέρης, μυημένος «εξ απαλῶν ονύχων» στη μουσική και ειδικότερα την παραδοσιακή ελληνική μουσική, υπηρέτησε επί τρεις περίπου δεκαετίες στο Κέντρον Ερεύνῃς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, με το οποίο, και μετά τη συνταξιοδότησή του, εξακολούθησε να συνεργάζεται.

Ὡς βασικός μουσικός ερευνητῆς συνέβαλε στη στήριξη και ενίσχυση του Μουσικοῦ Ἀρχείου του Κέντρου και προσέφερε ἀφθονο μουσικολογικό υλικό με ειδικές αποστολές και έρευνες, που εξετέλεσε, ὑπὸ ἀντίξοες συνθήκες, σε πολλές περιοχές τῆς ηπειρωτικῆς και νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ το υλικό αυτό, καθὼς και ἀπὸ ἄλλο που συγκεντρώθηκε ἀπὸ τους ερευνητῆς του Κέντρου, κατέγραψε και μετέφερε στο πεντάγραμμο περισσότερες ἀπὸ 1500 μελωδίες.

Τις γνώσεις που ἀπέκτησε ἀπὸ τις ἐπιτόπιες ἐθνομουσικολογικές έρευνες ο Σπυρίδων Περιστέρης ἀποτύπωσε σε μελέτες του κυρίως στὴν Ἐπετηρίδα του Κέντρου. Ἐπιμελήθηκε τὴν ἐκδοση ἐνὸς λευκώματος γιὰ τὰ 150 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 και με τὸν αείμνηστο Γεώργιο Σπυριδάκη ἐξέδωκαν ογκώδη τόμο με δημοτικά τραγούδια, ο ὁποῖος ἐπανεκδόθηκε πρόσφατα ἀπὸ τὸ Κέντρο, δεδομένου ὅτι ἀποτελεῖ ἔργο ἀναφοράς τῶν μουσικολόγων, ἀλλὰ και βοήθημα γιὰ τους φοιτητῆς τῶν Τμημάτων Μουσικῶν Σπουδῶν τῶν Πανεπιστημίων.

Τὸ Κέντρον Ερεύνῃς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας σε συνεργασία με τὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ και τὴ Μητρόπολη Ἀθηνῶν, γιὰ νὰ τιμήσουν τὴν προσωπικότητα τοῦ Σπυρίδωνος Περιστέρη, με ἀφορμὴ τὴ συμπλήρωση δύο ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἐκδημία του, πραγματοποιήσαν στις 10 και 11 Νοεμβρίου 2000 «Μουσικολογικὴ Σύναξη», που εἶχε ὡς θέμα: «Οἱ δύο ὄψεις τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς κληρονομιάς», στὴν ὁποία μετέσχον 30 περίπου ερευνητῆς κυρίως τῆς μουσικολογίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα και ἄλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Λόγω τῆς ἐπιτυχίας τοῦ συνεδρίου, τὸ Κέντρο ἀποφάσισε νὰ προβεῖ σε ἐκδοση τῶν πρακτικῶν του. Τα Πρακτικά αὐτά παρουσιάζουν σήμερα: ο σεβασμώτατος Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ἰωάννης Ζηξιούλας, ἀκαδημαϊκός, ο ὑπουργός Ἐσωτερικῶν κ. Κώστας Σκανδαλίδης και ο ἀναπληρωτῆς καθηγητῆς Μουσικολογίας κ. Λάμπρος Λιάβας.

**Του Επόπτη τοῦ Κέντρου Ερεύνῃς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, Ἀκαδημαϊκοῦ
κ. ΠΑΝΟΥ ΔΙΓΟΜΕΝΙΔΗ**

Σεβασμώτατε,

Πανοσιολογιώτατε εκπρόσωπε τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν

και πάσης Ελλάδος,
Κύριε Πρόεδρε της Ακαδημίας Αθηνών,
Κύριε Υπουργέ και κύριοι Ακαδημαϊκοί,
Κυρίες και κύριοι,

Κατά το διάστημα της λειτουργίας και δραστηριότητας του Κέντρου Λαογραφίας οι ερευνητές έχουν συγκεντρώσει και διαφυλάξει αρχειακό υλικό ανυπολόγιστης επιστημονικής και εθνικής σημασίας. Αποτελεί την κιβωτό, στην οποία φυλάσσονται στοιχεία για όλες τις μορφές και εκδηλώσεις του παραδοσιακού πολιτισμού του λαού μας. Βρεθήκαμε, λοιπόν, τα τελευταία χρόνια μπροστά σ' έναν όγκο 12.000 ειδικών βιβλίων και πλήθους άρθρων για τη λαογραφία, 5.000 χειρογράφων εκτάσεως περίπου 2.500.000 σελίδων, 25.000 ωρών ηχογραφήσεων σε 1700 μαγνητοταινίες και πολυάριθμες κασέτες, 12.000 δίσκων και 1000 περ. αντακευμένων μουσειακού χαρακτήρα, μεταξύ των οποίων 100 περίπου μουσικά όργανα. Η επεξεργασία, αξιολόγηση και αξιοποίηση του υλικού αυτού έχει φθάσει μόλις στο 2% του συνολικού όγκου.

Ο κίνδυνος καταστροφής του μουσικού αρχειακού υλικού εξαιτίας του ορατού απομαγνητισμού των ταινιών (ο νόμος εντροπίας), στις οποίες είναι καταγεγραμμένη η Εθνική Μουσική Συλλογή, κατέστησε αναγκαία και άμεσης προτεραιότητας την αντιγραφή και αποθήκευση του υλικού αυτού σε σύγχρονα ηλεκτρονικά μηχανήματα με ψηφιακά μέσα. Η ανάγκη μηχανοργάνωσης και προγραμματισμού της εργασίας του Κέντρου με μέσα που παρέχει η σύγχρονη τεχνολογία στον τομέα της πληροφορικής θεωρήθηκε επιτακτική και επείγουσα. Για τους λόγους αυτούς συντάχθηκε το 1995 από τη διευθύντρια κ. Αικατερίνη Πολυμέρου - Καμηλάκη Πρόγραμμα για τη μηχανοργάνωση του Αρχείου του Κέντρου. Το υπό την επιστημονική εποπτεία μου Πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Η έγκρισή του έδωσε στο Κέντρο την ευκαιρία να ανασυγκροτηθεί εκ βάθρων και στους ερευνητές τη δυνατότητα να συνεχίσουν τη διερεύνηση των θεμάτων του λαϊκού πολιτισμού με σύγχρονα μέσα. Στο πλαίσιο του Προγράμματος «Ανάπτυξης και Εκσυγχρονισμού της Βιβλιοθήκης και του Αρχείου του Κέντρου» εξασφαλίστηκε και εγκαταστάθηκε ο αναγκαίος τεχνικός εξοπλισμός, απαραίτητος για την εφαρμογή και ανάπτυξη ειδικού λογισμικού. Για την πλήρη αναδιοργάνωση του Κέντρου θεωρήθηκε απαραίτητη η μεταστέγάσή του σε χώρο κατάλληλο να στεγάσει τις δραστηριότητές του, τη δημιουργία Στούντιο για την αντιγραφή των μουσικών κεμένων, τη συντήρηση τους και τη σωστή αξιοποίηση του χειρόγραφου πλούτου του Κέντρου. Η δημιουργία ενός σύγχρονου Αρχείου Μουσικής, το οποίο να προκύπτει από την υπάρχουσα δομή, προσαρμοσμένη στις ανάγκες της σύγχρονης τεχνολογίας και επικοινωνίας, ήταν επιτακτική.

Προϋπόθεση για την οργάνωση του Μουσικού Αρχείου ήταν η διάσωση του μουσικού υλικού με την αντιγραφή των μαγνητικών ταινιών και παλαιών δίσκων σε ψηφιακή μορφή, προτεραιότητα την οποία εθέσαμε εξ αρχής. Το Στούντιο, που ακόμη δεν έχει ολοκληρωθεί, λειτουργεί, όταν υπάρχουν κονδύλια, και το πολύτιμο υλικό αντιγράφεται, προκειμένου να εξασφαλισθεί από τη φθορά του χρόνου. Η οργάνωση του Μουσικού Αρχείου έγινε με βασική αρχή την χρησιμοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας πολυμέσων με αξιοποίηση του ηχητικού, οπτικού, χειρόγραφου υλικού και κινούμενης εικόνας (video). Με βάση τις ανάγκες αρχειοθέτησης και αναζήτησης υλικού και πληροφοριών δημιουργήθηκε ηλεκτρονική βάση με όλα εκείνα τα στοιχεία που σε συνδυασμό με το υπόλοιπο αρχείο του Κέντρου επιτρέπουν την παρακολούθηση της λειτουργίας του Μουσικού Αρχείου και τη διαχείριση του υλικού του, καθώς και τη διασφάλιση της μοναδικότητάς του με πεδία πρόσβασης ανάλογα με την ιδιότητα του χρήστη - ερευνητή και την ειδική άδεια που διαθέτει. Εδώ η Πολιτεία, η οποία με το Υπουργείο Παιδείας αλλά και με τον ενδιαφερόμενο εμπρακτα για την παραδοσιακή ελληνική μουσική, βυζαντινή και δημοτική, υπουργό Εσωτερικών κ. Κώστα Σκανδαλίδη, τον οποίο ευχαριστούμε για την παρουσία του σήμερα εδώ, πρέπει να σταθεί αρωγός, προκειμένου να ολοκληρωθεί το έργο της ψηφιοποίησης του τεράστιου όγκου του υλικού και να παραδοθεί ο πολύτιμος αυτός θησαυρός του Κέντρου στις επόμενες γενιές ακερώως και επιστημονικά προσβάσιμος.

2. Εγκαίνια του Μουσείου του Άρτου, Αμφίκλεια Φθιώτιδας, 21 Νοεμβρίου 2003.

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού των λειτουργιών του και του επαναπροσδιορισμού του ρόλου του ως Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης του Λαϊκού Πολιτισμού αναπτύσσει τελευταία μια νέα μουσειακή πολιτική προσφέροντας επιστημονική υποστήριξη συμμετέχοντας στον σχεδιασμό και τη δημιουργία εξειδικευμένων μουσείων κυρίως στην περιφέρεια. Έτσι έχει επιλέξει να στηρίξει την προσπάθεια αξιόλογων λαογραφικών και πολιτιστικών συλλόγων, που διέθεταν την απαραίτητη υποδομή, για τη λειτουργία του Μουσείου Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας στο Βελεστίνο, του Ελληνικού Μουσείου της Ελιάς στα Καψαλιανά Αρκαδίου Κρήτης και του Μουσείου του Άρτου στην Αμφίκλεια Φθιώτιδας.

Οι εξειδικευμένοι ερευνητές και επιστημονικοί συνεργάτες του Κέντρου με βάση την προϋπάρχουσα πλούσια συλλογή του τοπικού πολιτιστικού συλλόγου «Δαδιάτικη Εστία» και σε στενή συνεργασία με αυτόν δημιούργησαν ένα μου-

σείο στο πλαίσιο της «περιφερειακής εθνογραφίας» με συστηματική έρευνα, που αντλεί πληροφορίες και τεκμηριωτικό υλικό από την προφορική παράδοση. Ο σαφής παιδευτικός-αφηγηματικός χαρακτήρας της έκθεσης καθίσταται πόλος για έρευνα, μελέτη, μάθηση και ψυχαγωγία, αλλά και κοινωνική ευαισθητοποίηση και προβληματισμό. Τη μουσειακή μελέτη και οργάνωση της έκθεσης είχε η μόνιμη συνεργάτης του Κέντρου, αρχαιολόγος κ. Λουίζα Καραπαδάκη.

Στις αίθουσές του Μουσείου ο επισκέπτης παρακολουθεί τις αναπαραστατικές εικόνες, σκηνές από τον αγροτικό βίο, πληροφορείται για την πορεία της καλλιέργειας του σιταριού «Από το σπόρο στο αλεύρι» και την επεξεργασία του «Από το αλεύρι στο ψωμί», μυείται στη διατροφική και συμβολική σημασία του ψωμιού «Στον κύκλο της ζωής του ανθρώπου» όσο και «Στον κύκλο του χρόνου» μέσα από τις ομώνυμες εκθεσιακές ενότητες σε αναφορά με το τοπικό παράδειγμα της καθημερινής ζωής, τις τελετουργίες και τις γιορτές στην Αμφίκλεια. Επιπλέον μπορεί να πληροφορηθεί για τις αντίστοιχες χρήσεις και τη σημασία των σιτηρών στην ασχαιότητα.

Η Αμφίκλεια χτισμένη στους βόρειους πρόποδες του μυθικού, πανέμορφου Παρνασσού μπόρεσε μέσα από ιστορικές και κοινωνικές συγκυρίες να διατηρήσει ζωντανές τις παραδόσεις και διακρίσεις τις τοπικές της ιδιαιτερότητες. Αναπτυσσόμενη πρόσφατα και ως κέντρο χειμερινού τουρισμού απέκτησε με την ουσιαστική συμβολή του τοπικού Λαογραφικού Συλλόγου, του Δήμου και των κατοίκων ένα πρωτότυπο πολιτιστικό - εκπαιδευτικό σημείο έλξης επισκεπτών, που μπορεί να τονώσει την τοπική οικονομία και να συμβάλει στην παραπέρα προβολή του τόπου, δίνοντας το παράδειγμα για μια περιφερειακή ανάπτυξη, που αναδεικνύει τις τοπικές πολιτισμικές αξίες διαχρονικά, κινητοποιεί τις εγχώριες δυνάμεις και αντλεί από ίδιους πόρους.

Ανήμερα στην κατεξοχήν γιορτή - προσευχή για την καλή σοδειά, της «Μεσοσπορίτισσας» Παναγίας, πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του μοναδικού στην Ελλάδα εθνογραφικού - λαογραφικού «Μουσείου του Άρτου» στην Αμφίκλεια της Φθιώτιδας, που πανηγύριζε τα Εισόδια της Θεοτόκου.

Το μουσείο εγκαινίασε την Παρασκευή, 21 Νοεμβρίου 2003, στις 11.30 ο καταγόμενος από την Αμφίκλεια Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας κ. Αθανάσιος Τσουροπλής στον χώρο του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου.

Μετά τον χαιρετισμό του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών κ. Γρηγορίου Σκαλκέα, του ακαδημαϊκού και Επόπτη του Κέντρου Λαογραφίας κ. Πάνου Λιγομενίδη, του Δημάρχου κ. Λουκά Σκλαβούνου και του Προέδρου του Λαογραφικού Χορευτικού Συλλόγου Αμφίκλειας «Η Δαδωπάκη Εστία» κ. Δημ. Βασιλείου, η υπεύθυνη για την επιστημονική τεκμηρίωση του Μουσείου Διευθύντρια του Κέντρου Λαογραφίας κ. Αικ. Πολυμέρου - Καμινλάκη μίλησε για το σκεπτικό

της δημιουργίας του νέου μουσείου (βλ. παρακάτω σελ. 508-511) και η υπεύθυνη της μουσειολογικής μελέτης και συντονίστρια της έκθεσης κ. Λουΐζα Καραπιδάκη ξενάγησε τους επίσημους και τους πολυάριθμους επισκέπτες στον χώρο του Μουσείου.

Χαιρετισμοί

Του Επόπτη του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημαϊκού κ. Π. ΛΙΓΟΜΕΝΙΔΗ

Κύριε Δήμαρχε,
Κύριε Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας,
Κύριοι συνάδελφοι της Ακαδημίας Αθηνών,
Κυρία Διευθύντρια του Κέντρου Λαογραφίας και αγαπητοί ερευνητές,
Κύριε Πρόεδρε του Λαογραφικού - Χορευτικού Συλλόγου Αμφίκλειας και
αξιότιμα μέλη του,
Κύριοι εκπρόσωποι των φορέων της περιοχής,
Κυρίες και κύριοι,

Όταν η Διευθύντρια του Κέντρου Λαογραφίας κ. Πολυμέρου - Καμπύλη, εδώ και μερικά χρόνια, έφερε στην Εφορευτική Επιτροπή για συζήτηση το θέμα της δημιουργίας του Μουσείου στην περιοχή σας, ομολογώ ότι τόσο εγώ όσο και οι συνάδελφοί μου ακαδημαϊκοί είχαμε επιφυλάξεις. Και οι λόγοι ήταν πολλοί. Κατ' αρχήν ο τόπος. Δεν έχουμε συνηθίσει να εκτελούνται έργα με ιδιαίτερο πολιτιστικό αλλά και ευρύτερα οικονομικό περιεχόμενο έξω από τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι η ίδια και οι συνάδελφοί της στο Κέντρο είχαν αναλάβει μία μεγάλη προσπάθεια αναδιοργάνωσης του ίδιου του Κέντρου Λαογραφίας, το οποίο πραγματοποίησε ένα μεγάλο Πρόγραμμα εκσυγχρονισμού - μηχανοργάνωσης των λειτουργιών του αλλά και μετακόμησης σε ένα νεοκλασικό κτήριο, του οποίου τα εγκαίνια θα γίνουν προσεχώς. Παράλληλα διεξάγει μια σειρά από πολύ ενδιαφέροντα προγράμματα με ευρωπαϊκές συνεργασίες, όπως το AKPINET, δηλαδή πρόγραμμα με θέμα τους Ακρίτες της Ευρώπης κ.ά.

Η επιστημονική επιμέλεια του Μουσείου του Άρτου εντάσσεται στον ευρύτερο σχεδιασμό του Κέντρου για τη δημιουργία μονοθεματικών μουσείων, ερευνητικών μονάδων στην περιφέρεια με επιστημονικό αλλά και εκπαιδευτικό χαρακτήρα, ενταγμένων στις κοινωνίες που τις φιλοξενούν με προοπτικές εξέλιξης σε πολιτιστικά αλλά και οικονομικής σημασίας κέντρα.

Έτσι παρακολουθεί και κατευθύνει επιστημονικά τρία μονογραφικά μουσεία: Το Ελληνικό Μουσείο της Ελιάς στην περιοχή Αρκαδίου Ρεθύμνης, το

Μουσείο Γεωργικών Εργαλείων και Παραδοσιακής Τεχνολογίας στο Βελεστίνο και το Μουσείο του Άρτου, για το οποίο περισσότερα θα ακούσετε από την κ. Καμηλάκη.

Το Μουσείο, που σε λίγο θα ανοίξει την πόρτα του στο κοινό, έχει σχεδιαστεί με βάση τον χώρο που ήταν διαθέσιμος και το υλικό που συγκεντρώθηκε για την περιοχή, με φιλόδοξες προοπτικές να αποτελέσει για την Αμφίκλεια και τους γύρω δήμους ένα πνευματικό και εκπαιδευτικό κέντρο τόσο για τις νέες γενιές όσο και για τις χιλιάδες των περαστικών που ανεβαίνουν στον Παρνασσό και που αλλιώς δεν θα είχαν πολλούς λόγους να σταματήσουν στην καμιάπολη. Επομένως το ίδιο το Μουσείο θα αποτελέσει ταυτόχρονα και μοχλό ανάπτυξης.

Βεβαίως όλα εξαρτώνται από την διαχείριση του νέου αποκτημάτων σας. Εκπαιδευτικά προγράμματα, επέκταση του χώρου, ένταξη του Μουσείου σε ευρύτερους σχηματισμούς, όπως το ΥΠΠΟ, ο Δήμος, το Πανεπιστήμιο της Λαμίας, ενδεχομένως θα μπορούσαν να σημάνουν την αρχή μιας νέας πορείας του και τη διασφάλιση πόρων για τη λειτουργία και ακτινοβολία του.

Εγώ θα ήθελα να συγχαρώ τον Λαογραφικό Χορευτικό Σύλλογο για το εξαιρετικά σημαντικό εγχείρημα και το Κέντρο Λαογραφίας, ιδιαίτερα τη Διευθύντριά του κ. Καμηλάκη και τη Μουσικόλογο κ. Καραπαδόκη, για το αποτέλεσμα και να ευχηθώ να είναι πολλά τα «φιλία» του Μουσείου για το καλό της περιοχής.

**Του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας
κ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΟΥΡΟΠΛΗ**

Τα μουσεία, κυρίως τα τοπικά, αποτελούν προϊόντα ιδιωτικής συνήθως πρωτοβουλίας με κύριο σκοπό τους τη διάσωση και προβολή του λαϊκού πολιτισμού κάθε περιοχής. Τα μουσεία αυτά, σύμφωνα με μια παλιότερη έρευνα του ΕΚΚΕ για λογαριασμό του ΥΠΠΟ, ανήκουν σε ιδιωτικούς φορείς ή υπάγονται σε πολιτιστικούς συλλόγους. Λειτουργούν συνήθως χωρίς προσωπικό –δεν γίνεται λόγος για ειδικευμένο προσωπικό– και τα περισσότερα αντιμετωπίζουν πρόβλημα στέγης. Ελάχιστα από αυτά έχουν τη δυνατότητα να λειτουργούν καθημερινά και σχεδόν κανένα δεν στηρίζει τη λειτουργία του σε έσοδα δικά του, αλλά σε επιχορηγήσεις του ΥΠΠΟ ή άλλων φορέων.

Η συγκεκριμένη έκθεση του ΕΚΚΕ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι: «Τα μουσεία αυτά, στην κατάσταση που βρίσκονται, δεν είναι σε θέση να εξυπηρετήσουν ούτε τους παραδοσιακούς σκοπούς τους, πολύ λιγότερο δε τους στόχους μιας σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής συμβάλλοντας στην ανάπτυξη και δημιουργώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη συμμετοχή ατόμων και ομάδων στην πολιτιστική πολιτική».

Με βάση, ωστόσο, τις αρχές ενός σύγχρονου μουσείου, το μουσείο πρέπει να είναι :

- Κέντρο έρευνας του πολιτισμού της περιοχής
- Τόπος διατήρησης, διάσωσης και αξιοποίησης του υλικού της περιοχής που έχει συγκεντρωθεί στους χώρους του
- Σχολείο για τη μελέτη του παρελθόντος της περιοχής.

Έτσι πραγματώνεται ο παιδευτικός ρόλος του τοπικού μουσείου, που δεν πρέπει να είναι μόνο η συλλογή και η έκθεση και στην καλύτερη περίπτωση η μελέτη και η τεκμηρίωση του υλικού. Η έννοια της εκπαιδευτικής αποστολής του μουσείου, γεννημένη μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αποβλέπει στη σύνδεση του μουσείου με το ευρύ κοινό. Αυτό σημαίνει ότι η πληροφόρηση και η συνεχής ενημέρωση είναι απαραίτητες και για τη συμμετοχή του κοινού.

Η απόφαση του Λαογραφικού Χορευτικού Συλλόγου Αμφίκλειας να δημιουργήσει, με αφετηρία την ύπαρξη μιας αξιόλογης συλλογής αντικειμένων του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού, ένα μουσείο με σύγχρονες προδιαγραφές, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της μουσειολογικής επιστήμης, ιδέα και απόφαση μεγάλης σημασίας για το μέλλον της Αμφίκλειας και της ευρύτερης περιοχής της, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την οικιαστική αναβάθμιση της περιοχής σε συνδυασμό με άλλα αναπτυξιακά έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη σ' αυτήν.

Η ευφυής, λοιπόν, ιδέα και απόφαση του Λαογραφικού Χορευτικού Συλλόγου Αμφίκλειας «Η Δαδωτική Εστία» για τη δημιουργία ενός μουσείου της εξέλιξης των παραδοσιακών καλλιτεχνικών και της μεταποίησης των δημητριακών για την παρασκευή των ποικίλων ειδών άρτου υποστηρίζεται πειστικά από το γεγονός ότι η περιοχή αποτελεί από την αρχαιότητα χώρο παραγωγής δημητριακών και η γεωργία υπήρξε και εξακολουθεί να είναι βασική ασχολία των κατοίκων. Και συμφωνώ με την άποψη της Διευθύντριας του Κέντρου Λαογραφίας ότι η περιοχή (κατ' εξοχήν γεωργική από την αρχαιότητα, πατρίδα του Ησιόδου, ο οποίος περιγράφει το άροτρο, γνωστό ως «ησιόδειο») δικαιούται ένα μουσείο που να ασχολείται με την εξέλιξη των τρόπων και μεθόδων καλλιέργειας της γης και παραγωγής του άρτου. Τη γεωργία και τη σπουδαιότητά της για τον άνθρωπο και τον πολιτισμό του αφορούν όσα γράφει ο Ξενοφών στον Οικονομικό του και οι άλλοι Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς που τον μιμήθηκαν: Τη γεωργία ούτε οι θεοί δεν αρνήθηκαν να ασκήσουν, γιατί εκτός από την οικονομία του σπατιού συμβάλλει και στην άσκηση του σώματος των ελευθέρων ανθρώπων... «Γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. Εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι».

Η παρακολούθηση του κύκλου της καλλιέργειας, της εξέλιξης των γεωργικών εργαλείων για τη βελτίωση της παραγωγής και την ελάφρυνση του μό-

χθου του γεωργού, καθώς και όλων εκείνων των μέσων και μεθόδων που βελτίωσαν την απόδοση των καλλιμεργειών, πρέπει να αποτελέσουν στόχο του Μουσείου.

Η μελέτη, λοιπόν, του παραδοσιακού πολιτισμού από τα μουσεία πρέπει να εντάσσεται οργανικά στο σύνολο της μελέτης μιας κοινωνίας σε χώρο και χρόνο και της δυναμικής σχέσης των ανθρώπων προς τα αντικείμενα.

Κυρίες και κύριοι,

Το Μουσείο που ξεκινά σήμερα θα πρέπει να έχει την αμέριστη φροντίδα και συμπαράστασή μας. Το ΥΠΕΠΘ μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη λειτουργία του εντάσσοντας δραστηριότητες του Μουσείου στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των σχολείων της ευρύτερης περιοχής αλλά και άλλων και ενισχύοντας τις ευρύτερες δραστηριότητές του. Η σύνδεσή του με το Πανεπιστήμιο της Λαμίας θα του εξασφαλίσει δυνατότητες να λειτουργήσει ως χώρος εκπαίδευσης φοιτητών της σχεδιαζόμενης Σχολής Οικιακής Οικονομίας με προοπτικές να καταστεί χώρος με ιδιαίτερα υψηλές επιδόσεις στον τομέα της έρευνας και της παραγωγής του έργου.

Ομιλία

της Διευθύντριας του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας
κ. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΠΟΛΥΜΕΡΟΥ-ΚΑΜΗΛΑΚΗ

Κυρίες και κύριοι,

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται και στη χώρα μας αξιοσημείωτη δραστηριότητα στον χώρο της συγκέντρωσης, διάσωσης, μελέτης, προβολής και αξιοποίησης των τεκμηρίων του παραδοσιακού πολιτισμού παράλληλα με τη δημιουργία ποικίλης μορφής και περιεχομένου λαογραφικών και άλλων συγγενών μουσείων και συλλογών. Η Μουσειολογία, στην οποία ανήκει και η Λαογραφική Μουσειολογία, έχει εξελιχθεί σε επιστήμη και έχει εισαχθεί τελευταία στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Γιορτή των γεωργών η Μεσοσπορίτισσα έδωσε την ιδέα στον τοπικό Λαογραφικό Χορευτικό Σύλλογο Αμφίκλειας «Δαδιώπκη Εστία» με «αρχηγό» την πάντοτε θαλερή κ. Ανθή Πράσσου και τον αδελφό της κ. Ευστάθιο Πανουργιά, επί σειράν ετών πρόεδρο του Συλλόγου, να οργανώσουν για πρώτη φορά το 1984, και από τότε να οργανώνουν κάθε δυό χρόνια, τριήμερη έκθεση ψωμιού και άλλων παραδοσιακών παρασκευασμάτων από δημητριακά. Στην έκθεση εκτίθενται ψωμιά που έχουν σχέση με την καθημερινή διατροφή των κατοίκων της περιοχής, ψωμιά που ζυμώνονται σε συγκεκριμένες γιορτές και για διάφορους λόγους στον κύκλο του χρόνου (Χριστούγεννα, Πάσχα, θερισμό κ.λπ.), στον κύκλο της ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο), λατρευτικά ψωμιά κ.ά.

Από το σκυλόψωμο για τον φύλακα του κοπαδιού¹ ως την πίτα της Πρωτοχρονιάς με τον «οικουρό όφι»². Και με αφορμή αυτή την έκθεση ξεκίνησε και προχώρησε η ιδέα δημιουργίας ενός Μουσείου του Ψωμιού στην Αμφίκλεια.

Η ανάγκη δημιουργίας ενός Μουσείου της παραδοσιακής τεχνολογίας στον τομέα των καλλιεργειών και του ψωμιού προκύπτει από το γεγονός ότι η περιοχή Αμφίκλειας αποτελεί από την αρχαιότητα χώρο παραγωγής δημητριακών και η γεωργία και η κτηνοτροφία υπήρξαν και εξακολουθούν να είναι βασικές ασχολίες των κατοίκων. Και αυτά σε συνδυασμό με τα συναφή επαγγέλματα (σιδεράς, σαμαράς, πεταλωτής, αγωγάτης κ.ά.).

Βεβαίως πολλά μουσεία και συλλογές περιέχουν αντικείμενα των εκφάνσεων αυτών του υλικού βίου, χωρίς, ωστόσο, να δίδουν μια ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος. Το μουσείο αυτό συγκεντρώνει από την ευρύτερη γεωργική περιοχή της Αμφίκλειας εθνογραφικό υλικό σχετικό με την γεωργία και την μεταποίηση των δημητριακών. Το γεγονός, εξ άλλου, ότι πρόκειται για μια περιοχή με ιστορικό και προϊστορικό παρελθόν πλούσιο, όπως αποκαλύπτει συνεχώς η αρχαιολογική έρευνα, αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο.

Πατριδα του Ησιόδου, ο οποίος πρώτος περιγράφει το άροτρο, γνωστό ως «ησιόδειο», η περιοχή δικαιούται ένα Μουσείο που να ασχολείται με την εξέλιξη των τρόπων και μεθόδων καλλιέργειας της γης.

Ο Ησιόδος από την κοντινή Ασκά της Βοιωτίας συμβουλεύει τον αδελφό του Πέρση και βέβαια κάθε γεωργό στα έργα του. Έργα και Ημέραι πώς θα καλλιεργήσει τη γη και από τί είδος δένδρου πρέπει να στείλξει το άροτρο, που είναι δύο ειδών : το *αυτόγυρον* και το *πηκτόν*. Η περιγραφή του βοιωτικού αρότρου και σκηνών της αρόσεως καθώς και τα αρχαιολογικά ευρήματα στον Ορχομενό και τη Θήβα δείχνουν ότι η περιοχή υπήρξε αιτοβολώνας. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά

1. Ψωμί από πίτουρα και αλεύρι δεύτερης κατηγορίας για τα σκυλιά του κοπαδιού. Το ζύμωσαν ανελλιπώς ξεχωριστά, για να ταΐσουν τα σκυλιά.

2. Η πρωτοχρονιάτικη πίτα στολίζεται συχνά με ένα φίδι από ζυμάρι. Είναι ο φύλακας του σπτιού από κάθε κακό, ο «οικουρός όφις» των αρχαίων Ελλήνων, το φίδι του σπτιού, όπως το λένε στην Αμφίκλεια. Γι' αυτό και όταν το βρουν κάπου στο σπίτι, στο κατώ, στην αυλή, κάτω από τη σκάλα κ.α., δεν το σκοτώνουν. Αγαθός Δαίμων, φύλακας και προστάτης οίκων και πόλεων στην αρχαία Ελλάδα, επιζεί στο πνεύμα και τις συνήθειες των νεότερων Ελλήνων ως «στοιχείο του σπτιού» και επαφάνεται ως οικουρός όφις, τον οποίο σέβονται οι οικείοι ως φύλακα και εγγυητή της ευτυχίας του οίκου. Έτσι στη Ζάκυνθο οι χωρικοί θέτουν τεμάχιο άρτου στην είσοδο της φωλιάς του, ενώ στη Λέρο την παραμονή της αρχιχρονιάς (1 Σεπτεμβρίου) τοποθετούν γλυκίσματα στο τραπέζι, για να φάει τη νύχτα το στοιχείο του σπτιού και να γλυκαθεί (Γ. Α. Μέγα, *Ελληνικά εορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας*, Αθήνα 1963², σ. 14).

το γεγονός ότι τόσο η ονομασία του αρότρου (αλέτρι) όσο και επιμέρους τμήματά του διατηρούν τις ίδιες ονομασίες : ιστοβοεύς=σταβάρι, ύνης=υνί, χειρολάβης=χειρολάβη).

Πόλλ' ἐπικαμπύλα κᾶλα· φέρειν δὲ γύνῃ, δὲ ἂν εὖρης,
ἐς οἶκον, κατ' ὄρος διζήμενος ἢ κατ' ἄρουραν,
πρίνινον· δς γὰρ βουσίην ἀροῦν ὀχυρώτατός ἐστιν,
εὖτ' ἂν Ἀθηναίης δμῶος ἐν ἐλύματι πήξας
γόμφοισιν πελάσας προσαρήρεται ἱστοβοῆι.
Δοιά δὲ θέσθαι ἄροτρα, πονησάμενος κατὰ οἶκον,
αὐτόγυον καὶ πηκτόν, ἐπεὶ πολὺ λῶιον οὕτω·
εἴ χ' ἕτερον ἄξαις, ἕτερόν κ' ἐπὶ βουσί βάλαιο.
Δάφνης δ' ἢ πετέλης ἀκιώτατοι ἱστοβοῆες,
δρυνὸς ἔλυμα, γῆς πρίνου· βόε δ' ἐνναετήρω
ἄρσενε κεκτῆσθαι, τῶν γὰρ σθένος οὐκ ἀλαπαδνόν,
ἦβης μέτρον ἔχοντε· τῷ ἐργάζεσθαι ἀρίστω.
Οὐκ ἂν τῷ γ' ἐρίσαντε ἐν αὐλῇ καὶ μὲν ἄροτρον
ἄξιαν, τὸ δὲ ἔργον ἐτάσιον αὐτῇ λιποῖεν.
Τοῖς δ' ὅμα τεσσαράκονταετῆς αἰῶνος ἐποίτο
ἄριστον δειπνήσας τετρατρυχὸν, ὀκταβλῶμον,
δς ἔργου μελετῶν ἰδεῖαν κ' αὐλακ' ἐλαῖνοι,
μηκέτι παπταίνων μεθ' ὁμήλικας, ἀλλ' ἐπὶ ἔργῳ
θυμὸν ἔχων· τοῦ δ' οὐ τι νεώτερος ἄλλος ἀμείνων
σπέρματα δάσσεσθαι καὶ ἐπισπορίην ἀλέασθαι
[κουρότερος γὰρ ἀνὴρ μεθ' ὁμήλικας ἐπτοιῖται].

(Ησίοδος, *Ἔργα καὶ Ημέραι*, κατὰ τὴν ἐκδόσιν Al. Rzsch, 1913, σ. 78-79, στ. 427-447)

Ο περιορισμός του γνωστικού αντικείμενου του Μουσείου σ' ένα μόνο τμήμα του λαϊκού πολιτισμού, στον υλικό βίο, και μάλιστα σε ένα μικρό αλλά σημαντικό μέρος του, αποτελεί πλεονέκτημα για τη σωστή ανάπτυξη του Μουσείου, καθώς έχει τη δυνατότητα να καθορίσει τους ερευνητικούς του στόχους και να καταρτίσει συγκεκριμένα προγράμματα.

Η μελέτη του υλικού παραδοσιακού πολιτισμού από τα μουσεῖα πρέπει να εντάσσεται οργανικά στο σύνολο της μελέτης μιας κοινωνίας σε χώρο και χρόνο και της δυναμικής σχέσης των ανθρώπων προς τα αντικείμενα. Ἐτσι η μελέτη του παραδοσιακού υλικού πολιτισμού αποκτά ξεχωριστή σημασία και μπορεί να γίνει το κλειδί προσδιορισμού και μελέτης μιας κοινωνίας ή κοινότητας. Είναι ένα είδος γλώσσας για την καλύτερη κατανόηση της θρησκευτικής, κοινωνικής και οικονομικής ζωής των κατοίκων.

Η ιδέα της ίδρυσης του Μουσείου μπορεί να είναι υψηλή και ωραία, μπορεί πολλοί λόγοι να συνηγορούν στην ίδρυσή του στον συγκεκριμένο χώρο. Η εξασφάλιση όμως των προϋποθέσεων για το μέλλον του πρέπει να μας προβληματίζει σοβαρά. Το πρώτο και μεγάλο πρόβλημα του Μουσείου είναι η εξασφάλιση αυτόνομης στέγης για να αναπνεύσει, να δημιουργήσει εργαστήρια συντήρησης, εργαστήρια μελέτης και οπωσδήποτε εκθεσιακούς χώρους που να ταιριάζουν πλήρως στο αντικείμενο. Ο χώρος που σήμερα διαθέτει θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει στο μέλλον για περιοδικές εκθέσεις και εκδηλώσεις, καθώς και για εκπαιδευτικά προγράμματα στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του Μουσείου. Πρώτο, λοιπόν, μέλημα είναι η απόκτηση και επισκευή του κτηρίου Σκλαβούνου.

Με βάση τις αρχές ενός σύγχρονου μουσείου, το Μουσείο της Αμφίκλειας πρέπει να είναι:

- Κέντρο έρευνας του πολιτισμού της περιοχής - χώρος διατήρησης, διάσωσης και αξιοποίησης του υλικού που έχει συγκεντρωθεί στους χώρους του.
- Σχολείο για τη μελέτη του παρελθόντος της περιοχής.

Κυρίες και κύριοι,

Το Μουσείο που ξεκινά τη λειτουργία του πρέπει να γνωρίζετε ότι ευρίσκεται στην πιο κρίσιμη στιγμή της ιστορίας του. Όπως καθέτι νέο, θέλει φροντίδα, στροφή και διάθεση για εργασία. Για να ορθοποδήσει και να μπορέσει κάποτε να αποκτήσει αυτόρκεια. Αν δεν το κατορθώσει αυτό, θα έρθει η στιγμή που θα μαραζώσει και θα κλείσει. Χρειάζεται, όπως προαναφέρθηκε, κατάλληλη στέγη και προπάντων η φροντίδα όλων των δημοτών, η χάραξη στρατηγικής πολιτιστικής και εκπαιδευτικής προσφοράς, που θα δώσει το πραγματικό νόημα στο Μουσείο και θα εξασφαλίσει την καταξίωση, τη μακροζωία και την ανάπτυξη του.

Το Κέντρο Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών με το ειδικό επιστημονικό προσωπικό του θα είναι στη διάθεσή του Μουσείου για επιστημονική συνδρομή.

Γνωρίζετε ασφαλώς ότι διαφορετικές κοινωνίες παράγουν διαφορετικές τέχνες, επειδή ο πολιτισμός γεννιέται από μια συγκεκριμένη ιστορική πραγματικότητα, διαφορετική συνήθως από ομάδα σε ομάδα. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα έκδηλο στον ελληνικό χώρο, όπου οι ιστορικές τύχες, οι διαφορετικές γεωγραφικές, κλιματολογικές κ.λπ. συνθήκες και η ιδιοσυγκρασία του πληθυσμού διαφοροποιούν τις κοινωνίες του ελληνικού χώρου, οι οποίες διαμορφώνουν δική τους πολιτιστική ταυτότητα. Έτσι γίνεται λόγος για Θράκες, Μακεδόνες, Κρητικούς, Θεσσαλούς κ.ά. Η ιδιαιτερότητα εκφράζεται με τη γλώσσα, την τεχνολογία, τους διαφορετικούς τρόπους καλλιέργειας ή επεξεργασίας των πρώτων υλών. Σήμερα ο πολιτισμός τείνει να είναι ομοιόμορφος εξαιτίας των μέσων επικοινωνίας και των συγκοινωνιών. Την ιδιαιτερότητα του πολιτισμού μας περιοχής έχει χρέος να παρουσιάσει μεταξύ άλλων το μουσείο.

*Προλόγισμα κατά την ξενάγηση***Της συνεργάτιδας του Κέντρου και επιμελήτριας της έκθεσης****κ. ΛΟΥΪΖΑ ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗ**

Το Μουσείο του Άρτου στην Αμφίκλεια είναι ένα μονογραφικό μουσείο, του οποίου το κεντρικό θέμα, ο άρτος, εξετάζεται σε σχέση με την τοπική ιστορία, κοινωνία, παράδοση, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου και τις τοπικές ιδιαιτερότητες που αναπτύχθηκαν λόγω της γεωγραφικής θέσης, του κλίματος και της εξέλιξης της γεωργικής τεχνολογίας. Μέσα από τις συλλογές του και σε συνδυασμό με το επιστημονικό υπόβαθρο που του εξασφαλίζει το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, θα επιχειρήσει να αναδειχθεί σε θετική κοινωνική δύναμη, που θα ευαισθητοποιήσει την τοπική κοινότητα σε θέματα πολιτισμού και θα δημιουργήσει ένα θεσμό για την αξιοποίηση της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το Μουσείο, αφιερωμένο στην «περιοφερειακή» εθνογραφία, συλλέγει πληροφορίες για τις θεματικές του ενότητες και τεκμηριωτικό υλικό από την προφορική παράδοση με συστηματικές ερευνες. Η έκθεσή του, αντί να εμφανίζεται ακόμη μια φορά σαν καλοστημένη αποθήκη του παρελθόντος, ακολουθεί τα βήματα της σύγχρονης μουσειακής πολιτικής με σαφέστατο εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Κάθε αντικείμενο αποκτά την ταυτότητά του και γίνεται μάρτυρας της τοπικής κοινωνίας.

Η πλούσια προϋπάρχουσα συλλογή του πολιτιστικού συλλόγου «Δαδιώτικη Εστία» με οικιακά σκεύη, υφαντά, κεντήματα, ενδυμασίες, άρτους, αποτέλεσε τον πυρήνα των εκθεμάτων, που έχουν επιλεγεί ως αντιπροσωπευτικοί μάρτυρες της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η μόνη έκθεση του Μουσείου παρουσιάζει τον κύκλο του ψωμού «από τον σπόρο στο αλεύρι» και «από το αλεύρι στο ψωμί». Η έκθεση συμπληρώνεται με δύο ενότητες «το ψωμί στον κύκλο του ανθρώπου» και «το ψωμί στον κύκλο του χρόνου». Τέλος, εύλογη μνεία γίνεται για το ψωμί στην καθημερινή ζωή της Αμφίκλειας.

Παράλληλα ο αφηγηματικός χαρακτήρας της έκθεσης επιτρέπει ειδικότερες παρεμβολικές αναφορές, όπως αυτή για το Ησιόδειο άροτρο, καθώς και στον τελετουργικό άρτο.

Το Κέντρο Λαογραφίας, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του για την έρευνα, μελέτη και προβολή του λαϊκού πολιτισμού, αναπτύσσει μια νέα μουσειακή εκθεσιακή πολιτική, σχεδιάζοντας και συμμετέχοντας στη δημιουργία εξειδικευμένων μουσείων. Απώτερος σκοπός είναι η μουσειολογική δράση να υπηρετεί τη διαμόρφωση της κοινωνικής συνείδησης και ταυτόχρονα να συνδέει το παρελθόν και το παρόν με μια μελλοντική προοπτική.

Έτσι δημιουργείται γύρω από το Μουσείο του Άρτου ένας σημαντικός πόλος έλξης για έρευνα, μελέτη, ψυχαγωγία, γενικότερα παιδεία και κοινωνική ευαισθητοποίηση, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τουρισμό σ' ένα τόπο που επέλεξε να διατηρεί τις ιδιαιτερότητές του και ζωντανές τις παραδόσεις του.

3. Παρουσιάσεις εκδόσεων του Κέντρου Λαογραφίας (έγιναν σε εκδήλωση παρουσιάσεως των νέων εκδόσεων της Ακαδημίας Αθηνών το έτος 2003)

Α'. Το βιβλίο του καθηγητή Δημ. Σ. Λουκάτου, *Λαογραφικά Σύμμεικτα της νήσου Παξών*, Αθήνα 2002, σελ. 246.

Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας καθιέρωσε προσφάτως, με απόφαση της Διοικήσεως της Ακαδημίας Αθηνών και κατόπιν προτάσεως της Εφορευτικής Επιτροπής και της διευθύντριας κ. Αικατερίνης Πολυμέρου-Καμηλάκη, μία νέα σειρά δημοσιευμάτων με τον τίτλο «Πηγές του Λαϊκού Πολιτισμού», στην οποία θα δημοσιεύονται χειρόγραφες λαογραφικές συλλογές κυρίως ερευνητών του, αλλά και βραβευμένων συνεργατών του και άλλων αξιόλογων συλλογών. Με τον τρόπο αυτό το πλούσιό φύσεως πολιτισμό ανέκδοτο υλικό του Αρχείου του Κέντρου θα δει το φως της δημοσιότητας και θα καταστεί δυνατή η καλύτερη αξιοποίησή του.

Ως πρόεδρος της Εφορευτικής Επιτροπής του Κέντρου έχω την τιμή να παρουσιάσω το πρώτο βιβλίο (αρ. 1) της σειράς αυτής, που φέρει τον τίτλο «Λαογραφικά Σύμμεικτα της νήσου Παξών», Αθήνα 2002, σελ. 246. Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει το χειρόγραφο υλικό (368 σελίδες, με αριθμό 2250) για τον παραδοσιακό πολιτισμό Παξών και Ανταξών, που συγκεντρώθηκε πριν από μισό αιώνα (καταγραφή 1957), με εντολή της Ακαδημίας Αθηνών, από τον καθηγητή της Λαογραφίας κ. Δημήτριο Λουκάτο, πρώην Πρόεδρο της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και προσφάτως βραβευμένο από την Ακαδημία με το αργυρούν μετάλλιο. Σημειωτέον ότι την ύπαρξη της λαογραφικής αυτής συλλογής και της σημασίας της για τους Παξούς επεσήμανε ο κ. Σπύρος Μπογδάνος, Πρόεδρος του Κοινωφελούς Ιδρύματος Παξών, και τις ενέργειες για την έκδοσή της από πλευράς του Ιδρύματος ανέλαβε ο λόγιος Παξινός κ. Τηλέμαχος Βελλιανίτης. Για τον σκοπό αυτό συνεργάστηκε με την κ. Καμηλάκη, η οποία είχε και την όλη επιμέλεια της εκδόσεως. Η δαπάνη εκτυπώσεως εκλύφθη από το Κοινωφελές Ίδρυμα Παξών.

Το βιβλίο περιέχει προλογικό σημείωμα του συναδέλφου ακαδημαϊκού και Επόπτη του Κέντρου Λαογραφίας κ. Πάνου Λιγομενίδη, σκέψεις του Προέδρου του Κοινωφελούς Ιδρύματος Παξών κ. Σπ. Μπογδάνου σχετικά με την

ανεκτίμητη αξία της συλλογής Λουκάτου για τη λαογραφική κληρονομιά των Παξινών. Ακολουθούν εισαγωγή της κ. Καμηλάκη, χαρέτημα του κ. Λουκάτου και έκθεση του ιδίου για τη «Λαογραφική αποστολή εις Παξούς», που είχε δημοσιευθεί στην Επετηρίδα του Λαογραφικού Αρχείου (Κέντρου Λαογραφίας) το 1959. Η λαογραφική ύλη αφορά (κεφάλαια-θέματα:) στη λαϊκή αρχιτεκτονική, τις τροφές κατά το εορτολόγιο, την ενδυμασία, τον επαγγελματικό βίο, τους σταθμούς της ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο), τη λαϊκή εθμική λατρεία, τη μετεωρολογία - αστρολογία, τη λαϊκή ιατρική, τις παροιμίες και φράσεις, τις παραδόσεις, τα παραμύθια, τα μεσαιωνικά δημοτικά τραγούδια (ακριτικά, παραλογές, ρίμες κ. ά., δίστιχα), τη μουσική - τους χορούς - τα τραγούδια, καθώς και τις ευχές - τις κατάρρες - τα αινίγματα.

ΚΩΝ. ΔΡΑΚΑΤΟΣ, ακαδημαϊκός,
Πρόεδρος της Εφορευτικής Επιτροπής
του Κέντρου Λαογραφίας

Β'. Επετηρίς του Κέντρου Ερευνών της Ελληνικής Λαογραφίας, τόμ. 28 (1987-1998), 1999, σελ. 442.

Είναι το περιοδικό που φιλοξενεί μελέτες ερευνητών του Κέντρου, εν ενεργεία και παλαιών, καθώς και τις δραστηριότητες του. Το Κέντρο αυτό ευρίσκεται σε πλήρη αναδιοργάνωση των λειτουργιών του και μεταστéγαση και ήδη προετοιμάζει διάφορες εκδηλώσεις, συνέδρια, προγράμματα και εκδόσεις για εφέτος και την επόμενη τριετία. Ο τόμος 29 (1999-2003) της Επετηρίδας ευρίσκεται στο τυπογραφείο, όπως και δύο τόμοι της νέας σειράς «Πηγές του λαϊκού Πολιτισμού» (Παξοί, του Δημ. Λουκάτου, και Γκούρα Κορινθίας, του Βασ. Σαρλή). Από το ενημερωτικό έντυπο που σας μοιράστηκε μπορεί να πληροφορηθείτε τις άλλες δραστηριότητες του Κέντρου.

Ο τόμος 28 περιλαμβάνει μελέτες ερευνητών του Κέντρου, τη βιβλιογραφία της Βορειοηπειρωτικής Λαογραφίας και εκτενή αναφορά στα Πεπραγμένα του Κέντρου από το 1987 μέχρι το 1998. Στο εξής η ψηφιοποίηση της Επετηρίδας θα διευκολύνει την προσέγγιση του υλικού της και μέσω του Διαδικτύου. Ειδικότερα:

Στη μελέτη «Μετρήσεις: Συμβολισμοί και πραγματικότητα» η Διευθύντρια του Κέντρου Λαογραφίας Αικατερίνη Πολυμέρου - Καμηλάκη, πραγματεύεται το θέμα της συμβολικής απονομής δικαιοσύνης για την παραβίαση των κανόνων μέτρησης, η οποία λειτουργεί στην καθημερινή πραγματικότητα ως μηχανισμός πρόληψης της παραβατικής συμπεριφοράς.

Στην μελέτη του ο Γεώργιος Αικατερινίδης, «Πασχαλινό δρώμενο ευετηρίας στην Καλή Βρύση Δράμας», περιγράφει, ως παράδειγμα τελετουργικού

περιορισμού, την λιτανεία που συνετελείται με τη συμμετοχή όλου του χωριού την Πέμπτη της Διακαινησίμου στην Καλή Βρύση Δράμας.

Η μελέτη του Ελευθερίου Αλεξάκη, «Γυναίκες, γάλα, συγγένεια: Κοινά παλαιοβαλκανικά στοιχεία στο λαϊκό πολιτισμό των βαλκανικών λαών», πραγματεύεται τις διάφορες μορφές συμπληρωματικής συγγένειας και τα σύμβολά της στους βαλκανικούς λαούς, με έμφαση στον ελληνικό χώρο, συνεισφέροντας στην Ανθρωπολογία της γαλουχίας, τομέα ελάχιστα ανεπτυγμένο διεθνώς. Ως κεντρικό άξονα της προβληματικής του χρησιμοποιεί τις σχέσεις γάλακτος - συμβόλου μητρογονιμικής συγγένειας ήδη από την προϊστορική περίοδο για τον βαλκανικό χώρο.

Ο καθηγητής Στέφανος Ήμελλος στη μελέτη του «Δέντρα ιερά-στοιχειωμένα στις λαϊκές παραδόσεις» εξετάζει διεξοδικά τη σχέση των λαϊκών παραδόσεων με τα αγιολογικά βυζαντινά κείμενα και με τους αρχαίους ελληνικούς μύθους. Ως παράδειγμα εφαρμογής χρησιμοποιεί τις σχετικές με τα ιερά δέντρα παραδόσεις και κατ' επέκταση το ευρύτερο ζήτημα της δενδρολατρίας. Μέσα από μία εκτεταμένη παράθεση και ανάλυση υλικού καταδεικνύει τη διαχρονική συνέχεια ενός μύθου, που επέζησε ως δομή και ως περιεχόμενο, δανειζόμενος την μορφή των διαφορετικών ειδών του μύθου, της συναξαριστικής διήγησης και της παράδοσης.

Στην μελέτη του ο Νικόλαος Κοντρούπουλος παρουσιάζει διεξοδικά την εικόνα του χωρικού στις νεοελληνικές παροιμίες και στα γνωμικά - εικόνα που μόνο υποτιμητική μπορεί να είναι για τους ίδιους τους χωρικούς. Η παρατήρηση αυτή τον ωθεί στη διατύπωση του συμπεράσματος ότι προφανώς δεν πρόκειται για παροιμίες που προέρχονται από τους ίδιους τους χωρικούς, κι ως είναι σε δημώδη γλώσσα, αλλά για την εικόνα που τους αποδίδουν οι αστικοποιημένοι πλέον χωρικοί.

Η Χριστίνα Πετροπούλου παραθέτει, στη μελέτη της «Το παρωνύμιο ως βασικό στοιχείο γενεαλογικής ταυτότητας και κοινωνικής ταξινόμησης. Η περίπτωση ενός ελληνόφωνου χωριού της Ν. Ιταλίας (Γκαλλιτσιανό)», στοιχεία από την επιτόπια έρευνά της στους ελληνόφωνους πληθυσμούς της Νότιας Ιταλίας και καταδεικνύει τους μηχανισμούς, με τους οποίους το παρωνύμιο καταλήγει να αποτελεί βασικό συστατικό της γενεαλογικής ταυτότητας και της κοινωνικής ταξινόμησης του ατόμου, παραγκωνίζοντας μάλιστα ως προς αυτόν τον ρόλο το βαπτιστικό και το οικογενειακό όνομα.

Η Κυριακή Χρυσού - Καρατζά περιγράφει στη μελέτη της τις «Διατροφικές συνήθειες των κατοίκων της Σαντορίνης» και εξετάζει τους παράγοντες που διαμορφώνουν αυτές τις συνήθειες. Τα στοιχεία, που παραθέτει, προέρχονται από επιτόπια έρευνα.

Στη μέλετη της «Η Βάση Δεδομένων για τα παραμύθια. Προβληματισμοί και μέθοδος» η Μαριλένα Παπαχριστοφόρου αναλύει τα προβλήματα οργάνωσης και ταξινόμησης του μεγάλου όγκου των παραμυθιακών παραλλαγών του Λαογραφικού Αρχείου και τα μεθοδολογικά εργαλεία για την διαχείριση αυτού του υλικού και τη σύγχρονη δημιουργία σχετικής βάσης δεδομένων. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται οι δύο άλλες εργασίες της Λουίζας Καραπαδάκη και Έλενας Κήττα και της Κλεοπάτρας Φατούρου.

Εκτός από τις μελέτες δημοσιεύεται η εκτενέστατη λαογραφική βιβλιογραφία του Βορειοηπειρωτικού χώρου, η οποία ανέρχεται στους 364 τίτλους πραγματειών, μελετών και πρακτικών συνεδρίων για την περίοδο 1945-1997. Την βιβλιογραφία συνέταξε ο Βορειοηπειρώτης καθηγητής Γεώργιος Παναγιώτου.

Ο τόμος περιλαμβάνει εκατό σελίδες με τον κατάλογο των χειρογράφων συλλογών που εμπλούτισαν το Λαογραφικό Αρχείο από το 1986-1998, κατάλογο των λαογραφικών επιτοπίων ερευνών των ερευνητών του Κέντρου, των Προγραμμάτων που διεξάγει, του αρχείου έργου που πραγματοποιείται σ' αυτό. Τέλος περιλαμβάνει δύο νεκρολογίες των Μανόλη Χατζηδάκη και Σπ. Περιστέρη από την Διευθύντρια του Κέντρου.

Ο τόμος είναι πλούσιος σε πρωτότυπες μελέτες αλλά και πληροφορίες για την πορεία του Κέντρου και το έργο αναδιοργάνωσης που συνετελείται τα τελευταία χρόνια σ' αυτό.

Β. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, ακαδημαϊκός

Γ'. Η επανέκδοση του έργου Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια - Μουσική Εκλογή, Αθήναι 1968 (φωτομηχανική ανατύπωση 1999, συνοδευόμενη από επανέκδοση σε δύο δίσκους πυκνής εγγραφής(CD) του μουσικού υλικού) από το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Η μελέτη της παραδοσιακής μουσικής, ιδιαίτερα όταν θέλει κανείς να εμβαθύνει στην ιστορική της διάσταση και στην εξέλιξή της μέσα στον χρόνο, απαιτεί την ύπαρξη σοβαρών καταγραφών. Καταγραφών, που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη δυνατή πιστότητα σε σχέση με το αρχικό ηχητικό γεγονός. Ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα η επιστήμη διαθέτει ένα σημαντικό μέσο για αυτό τον σκοπό: τις συσκευές εγγραφής ήχου. Η μουσική σημειογραφία, που ήταν άλλοτε ο μοναδικός τρόπος καταγραφής της μουσικής, παραμένει ωστόσο ένα απαραίτητο εργαλείο για τον ερευνητή, αφού του δίνει τη δυνατότητα να αποτυπώσει στο χαρτί, έστω με τους όποιους αναγκαίους συμβιβασμούς, το υλικό που διαθέτει ήδη ηχογραφημένο και να αποκαλύψει έτσι σημαντικά δομικά

χαρακτηριστικά του μουσικού συμβάντος. Οι καταγραφές αυτές μπορούν στη συνέχεια να δημοσιευθούν σε έντυπη μορφή, που αν μάλιστα συνοδεύεται από τα αρχικά ηχογραφήματα, παρέχει στην επιστημονική κοινότητα και στον κάθε ενδιαφερόμενο την καλύτερη δυνατή πρόσβαση στο υλικό.

Με βάση αυτές τις σκέψεις, το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας (ΚΕΕΛ) της Ακαδημίας Αθηνών προχώρησε το 1968 στην έκδοση ενός τόμου με τον τίτλο «Ελληνικά Δημοτικά Τραγούδια - Μουσική Εκλογή», που περιλάμβανε καταγραφές 254 δημοτικών τραγουδιών σε ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία και συνοδεύονταν από 5 δίσκους βινυλίου των 45 στροφών με 56 μουσικά αποσπάσματα, που αντιστοιχούσαν σε ισάριθμα τραγούδια του τόμου. Η έκδοση αυτή ήταν το επιστέγασμα μιας προσπάθειας, που είχε αρχίσει το 1950 με επιτόπιες ηχογραφήσεις στα πλαίσια ειδικών λαογραφικών αποστολών σε διάφορα μέρη της Ελλάδος, συχνά υπό ιδιαίτερα αντίξοες συνθήκες. Αν αναλογιστεί κανείς τη ραγδαία αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών και την τεράστια επίδραση της εμπορικής διακογραφίας στο β' μισό του 20ού αιώνα, που οδήγησαν στην απώλεια ή στην αλλοίωση ενός μεγάλου μέρους της ελληνικής μουσικής παράδοσης, αντιλαμβάνεται τη σημασία της ύπαρξης αυθεντικών ηχογραφήσεων με τοπικούς εκτελεστές από μια εποχή, κατά την οποία δεν είχε ακόμη ολοκληρωθεί η ισοπέδωση των τοπικών ιδιαιτεροτήτων.

Το υλικό του τόμου καταρτίστηκε με βάση ηχογραφήσεις της περιόδου 1950-1964. Η φιλολογική επιμέλεια των κειμένων έγινε από τον Γεώργιο Σπυριδάκη (1906-1975), διευθυντή του ΚΕΕΛ την περίοδο 1956-1969 και καθηγητή Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, ενώ η καταγραφή στο πεντάγραμμο ανήκει στον Σπυρίδωνα Περιστέρη (1913-1998), μουσικό συντάκτη του ΚΕΕΛ από το 1951 έως το 1973, πρωτοψάλτη του Μητροπολιτικού Ναού Αθηνών από το 1951 έως τον θάνατό του και καθηγητή Βυζαντινής Μουσικής στο Ωδείο Αθηνών. Εκπροσωπούνται λιγότερο ή περισσότερο όλες οι περιοχές της Ελλάδος, με ιδιαίτερο βάρος στην Ήπειρο, τη Μακεδονία και την Πελοπόννησο. Υπάρχουν επίσης τραγούδια από τον Πόντο και την Καππαδοκία –υπαγορευμένα από πρόσφυγες–, καθώς και από την Κύπρο.

Οι καταγραφές του Περιστέρη, που είναι υπεύθυνος για μεγάλο μέρος των αρχικών ηχογραφήσεων, είναι ανάστοιχες με τη σημασία του υλικού και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της σύγχρονης εθνομουσικολογίας: Αποδίδουν κατά το δυνατόν τις λεπτομέρειες της εκτέλεσης από τους εκάστοτε τραγουδιστές και οργανοπαίκτες, χωρίς όμως αυτό να φτάνει μέχρι του σημείου να συσκοτίζεται ο σκελετός της μελωδίας. Σε κάθε τραγούδι αναφέρεται ο μουσικός τρόπος στον οποίο ανήκει, ενώ παρατίθεται και η κλίμακά του, όχι ως θεωρητική κατασκευή, αλλά όπως προκύπτει από τη συγκεκριμένη μελωδία. Η έκδοση συμπλη-

ρώνεται με μία γενική εισαγωγή του Γ. Σπυριδάκη, με μία πιο εξειδικευμένη εισαγωγή του Σπ. Περιστέρη πάνω σε ζητήματα μουσικής καταγραφής, τροπικότητας και ρυθμού, καθώς και με χρήσιμα ευρετήρια στο τέλος. Ο τόμος αποτελεί σήμερα βασικό βοήθημα για τους φοιτητές των Τμημάτων Μουσικών Σπουδών των πανεπιστημίων.

Το έργο αυτό, σημείο αναφοράς στη διεθνή βιβλιογραφία, είχε εξαντληθεί προ πολλού, ενώ οι δίσκοι βινυλίου που το συνόδευαν ήταν εξαιρετικά δυσεύρετοι. Το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, στα πλαίσια ενός ευρύτερου προγράμματος δημοσιεύσεων του μουσικού του υλικού, παρουσίασε πρόσφατα τον τόμο σε φωτομηχανική ανατύπωση. Τα μουσικά παραδείγματα που υπήρχαν στους δίσκους των 45 στροφών, εξαιρετικά σύντομα λόγω της μικρής χωρητικότητας αυτού του μέσου, αναζητήθηκαν στο αρχικό μέσο (ταινία ή δίσκο 78 στροφών) που φυλάσσεται στο αρχείο του Κέντρου, υπέστησαν αποθορυβοποίηση με ψηφιακά μέσα και παρουσιάζονται σήμερα, κατά το δυνατόν χωρίς περικοπές, σε δύο δίσκους πυκνής εγγραφής (CD) τοποθετημένους σε καλαίσθητο ένθετο μέσα στον τόμο. Η έκδοσή αυτή είμαι βέβαιο ότι θα βρει μεγάλη ανταπόκριση όχι μόνο στους ασχολούμενους με τα αντικείμενο, που ούτως ή άλλως γνωρίζουν το έργο, αλλά πιθανόν να μην είχαν μέχρι σήμερα την ευκαιρία να το αποκτήσουν, αλλά και σε κάθε λάτρη της γνήσιας μουσικής και ποιητικής παράδοσης του Ελληνισμού.

Β. ΠΕΤΡΑΚΟΣ, ακαδημαϊκός

